

LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Handlingsplan for Inn på tunet

September 2007

Forord

Regjeringen ønsker å legge til rette for økt verdiskaping i landbrukssektoren, og etablering av nye næringer med basis i landbrukets menneskelige og materielle ressurser. Landbruket representerer ressurser langt utover produksjon av mat og råvarer, og kan tilby oppvekst- og omsorgstjenester som samfunnet har bruk for i framtida. Utfordringen ligger i å se muligheter i nye markeder og forene dette med de verdiene og kvalitetene som norske gårdsbruk og bygder kan tilby.

Inn på tunet er ei næring i sterk vekst, og for mange næringsutøvere i landbruket har Inn på tunet blitt en viktig næringsvei som gir grunnlag for økt lønnsomhet ved gårdsdriften. For meg er det derfor viktig med en felles satsing for å videreutvikle denne næringa slik at tjenestene fremstår som attraktive for kjøperne, også i framtida.

Opplevelsen av mestring står sentralt på mange Inn på tunet gårder, og for mange brukere kan deltakelse i ulike aktiviteter på gårdsbruk bidra til økt livskvalitet. Med et økende behov for spesielle og tilrettelagte tilbud kan Inn på tunet være et kvalitetsmessig godt supplement og alternativ til ordinære tilbud innenfor skole, sosial- og helsesektoren. I tillegg bidrar Inn på tunet til økt verdiskaping, levende bygder og sysselsetting i distriktene. Vi ser at Inn på tunet gårdsbrukene ofte blir sosiale møteplasser i grenda. Det gir grunnlag for økt inntjening fra gårdsdrifta og skaper også gode ringvirkninger ved at mange gårdbrukere er bevisste på å kjøpe tjenester og bruke arbeidskraft fra bygda.

Handlingsplanen skisserer ulike tiltak for å sikre trygge, virkningsfulle og gode tjenester. For utviklingen av et kvalitetssikringsystem er det viktig med en bred prosess mellom de ulike aktørene, både på kjøper og tilbydersiden. Næringsaktørene spiller en betydelig rolle når det gjelder gjennomføringen av de ulike tiltakene, og ikke minst for at behov og ønsker skal bli ivare tatt. Flere aktører er trukket inn i denne prosessen, og med den synergi dette gir er jeg overbevist om at næringa er levedyktig og vil fortsette veksten i tiden som kommer.

Jeg ønsker å rette en takk til alle som har bidratt i arbeidet med å utarbeide handlingsplanen. På denne måten kan vi planmessig og målrettet iverksette tiltak for å utvikle næringa i takt med behov og utfordringer.

Terje Riis-Johansen
Landbruks- og matminister

Foto: Thorbjørn Tandberg

Forord

All næringsutvikling må være markedsbasert, dvs at det er et marked eller kjøpere til produktet eller tjenesten som tilbys. Så også for Inn på tunet tjenester. Inn på tunet tjenester skiller seg likevel i stor grad fra produkter eller tjenester fra mange andre bransjer. For Inn på tunet er det i betydelig grad det offentlige som er markedet eller kjøper til tjenestene, enten det dreier seg om tilbud for barn, ungdom eller voksne. Og på grunn av dette er føringer, prioriteringer og bestemmelser fra myndighetene innen helse, omsorg, skole og velferd av avgjørende betydning for lønnsom næringsutvikling innen tjenesteområdene til Inn på tunet.

For å kunne videreutvikle Inn på tunet er det avgjørende å komme i en konstruktiv dialog med markedet, og da i første rekke i tilknytning til de offentlige tilbudene innen helse, omsorg, skole, arbeid og velferd. En viktig oppgave for Innovasjon Norge, og særlig på landbruksområdet, er å bidra til markedsadgang for produsenter eller tilbydere. Innovasjon Norge har lang erfaring i denne typen arbeid, og vil stille denne erfaringen og kompetansen til disposisjon i arbeidet med å videreutvikle Inn på tunet som et lønnsomt forretningsområde for landbruket.

Gunn Ovesen
Adm. direktør Innovasjon Norge

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	SAMMENDRAG OG FORSLAG OM TILTAK	3
2	BAKGRUNN, MÅL OG AVGRENSING	5
2.1	INNLEDNING.....	5
2.2	TOLKNING OG AVGRENSNING AV MANDAT.....	5
3	GÅRDEN SOM RESSURS FOR OPPLÆRINGS-, ARBEIDSTRENING-, HELSE OG SOSIALSEKTOREN	6
3.1	OM "INN PÅ TUNET".....	6
3.2	VIRKEMIDLER OG VIRKEMIDDELAPPARATET.....	7
3.3	UTVIKINGSARBEID.....	8
4	INNSATSOMRÅDER	10
4.1	ETABLERING AV SAMARBEID MELLOM GÅRDBRUKER OG OFFENTLIG SEKTOR.....	10
4.2	FORSKNING OG DOKUMENTASJON.....	12
4.3	KVALITETSSIKRING OG KVALITETSUTVIKLING.....	14
4.4	KOMPETANSEUTVIKLING.....	16
4.5	NETTVERK.....	18
5	REFERANSER	20

1 SAMMENDRAG OG FORSLAG OM TILTAK

Landbruket representerer ressurser langt utover produksjon av mat og råvarer. Inn på tunet-tjenester er eksempel på dette. For å stimulere til ytterligere bruk av landbrukets ubenyttede ressurser innen dette området, ble det i jordbruksoppgjøret 2006 gjort en bestilling til faglig møtearena hos Innovasjon Norge på utarbeidelse av handlingsplan for Inn på tunet-næringen.

De prioriterte tiltakene som faglig møtearena har foreslått er delt inn i fem hovedområder. Tiltakene er ikke rangert og er:

Prioriterte tiltak for innsatsområdet "Etablering av samarbeid mellom gårdbruker og offentlig sektor"

Tiltak	Ansvarlig
1.1 LMD arrangerer et møte på politisk nivå m/embetsverk med Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Der inviteres det til samarbeid om - og forankring av Inn på tunet, i det bl a forskningsresultater, evalueringer, eksempler på samarbeid mellom kjøpere og næringsaktører med mer.	LMD
1.2 Oppdatering og revisjon av "Veileder for utvikling og samarbeid mellom kommuner og gårdsbruk", herunder utvikling av avtalemaler.	IN/ Næringsorg.
1.3 Opprette nasjonal koordinatorfunksjon for fylkesmannens avdelinger. Koordinatorfunksjonen legges til Fylkesmannen (FM)	SHDIR/LMD/FM
1.4 Publisering av gode eksempler på vellykkete Inn på tunet-tiltak.	IN/Norges Vel
1.5 Tilbyderoversikt på www.innpaatumet.no . Oversikten må bl.a. ha spesifikasjoner for geografi og hvilke tilbud/målgrupper som er aktuelle.	IN/Norges Vel
1.6 Utvikle norsk Community of Practice og videreutvikle norsk deltakelse i internasjonalt samarbeid om CoP Farming for health	UMB

Prioriterte tiltak for innsatsområdet "forskning og dokumentasjon"

Tiltak	Ansvarlig
2.1 Utarbeide en rapport over forskningsbehov i tilknytning til Inn på tunet, med vekt på tverrfaglig og internasjonalt forskningssamarbeid	Norges forskningsråd
2.2 Implementere <i>Tiltak 1</i> i Forskningsrådets programmer og andre relevante kilder for forskningsfinansiering, f.eks. helse og rehabilitering og jordbruksavtalen (forskningsmidler over jordbruksavtalen).	Norges forskningsråd
2.3 Arbeide for at forskning i tilknytning til Inn på tunet inkluderes i helsefaglige, pedagogiske og økonomiske forskningsprogrammer	Norges forskningsråd, LMD og andre dep.

Prioriterte tiltak for innsatsområdet "kvalitetssikring"

Tiltak	Ansvarlig
3.1 Det må utvikles et nasjonalt verktøy for kvalitetssystemer som går på risikovurdering og sikkerhet og en del som går på tilbudets/tjenestens innhold.	Norges Bondelag/KS/IN/FM
3.2 Fremskaffe kunnskap om system for kvalitetssikring som er utviklet og etablert i Nederland.	IN
3.3 Videreutvikle kvalitetsarbeidet for Inn på tunet ut fra prinsippene i kvalitetsstrategien for sosial- og helsetjenestene; "Og bedre skal det bli... ". Dette innebærer at tjenestene er trygge, virkningsfulle, involverer brukere og pårørende, utnytter ressursene på en god måte, sikrer rettferdig fordeling, og er preget av kontinuitet og samordning.	Sosial og helsedirektoratet

Prioriterte tiltak "kompetanseutvikling"

Tiltak	Ansvarlig
4.1 Ajourføre oversikt over kompetansegivende kurs og gjøre dem allmenn kjent.	IN/ Næringsorg.
4.2 Avklare finansiering av brukerbetaling på kompetansegivende kurs.	IN
4.3 Arrangere Nasjonal konferanse med hovedtema skole i 2007.	FM/ Næringsorg.
4.4 Gi utdanningstilbud på høyskole-/universitetsnivå for personell innen aktuelle kjøpergrupper av Inn på tunet-tjenester.	UMB

Prioriterte tiltak "nettverk"

Tiltak	Ansvarlig
5.1 Utrede nasjonal organisering.	Næringsorg./Interimstyret
5.2 Videreutvikle tilbyderdelen/medlemsdelen på www.innpaatonet.no	Norges Vel

2 BAKGRUNN, MÅL OG AVGRENŚING

2.1 Innledning

I supplerende oppdragsbrev for 2005 av 30. juni 2006 gis Innovasjon Norge i oppdrag å påse at faglig møtearena Inn på tunet utarbeider en nasjonal handlingsplan og forslag til nasjonale tiltak for "Inn på tunet". Arbeidet skal godkjennes av avtalepartene.

Formålet med handlingsplanen er å videreutvikle Inn på tunet som et tjenestetilbud til skole, helse og velferd, samt bidra til næringsutvikling i landbruket og således opprettholdelse av et levende landbruk og kulturlandskap.

Tilbudene innen Inn på tunet er basert på nær kontakt med natur, dyr og planter, og er i mange tilfeller et godt alternativ for barn, unge eller voksne med spesielle behov. Tilbudene er utformet i nært samarbeid med skole, helse-, sosial-, arbeids- og velferdstjenester, gårdbrukere og brukere av tilbudene. Menneskene på gården er viktige ressurser for kvaliteten på tilbudet.

Handlingsplanen er utarbeidet av Innovasjon Norge og faglig møtearena Inn på tunet på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet. Følgende personer har deltatt i arbeidet:

- Arnfinn Noss, Aktivitetsgarden Noss, leder faglig møtearena Inn på tunet
- Sissel Hesjedal, fylkesmannen i Hordaland, nestleder faglig møtearena Inn på tunet
- Bjarne Braastad, Universitetet for miljø og biovitenskap
- Nina Glomsrud Saxrud, Norges Bondelag
- Sidsel Sandberg, Norsk bonde- og småbrukarlag
- Ingunn Grande, Sosial og helsedirektoratet
- Elisabet Røhme Sivertsen, Arbeids- og velferdsetaten
- Siri Anzjøn, Norges forskningsråd
- Silje Johnson, Landbruks- og matdepartementet
- Kjell Bruvoll, Innovasjon Norge
- Gulla Aase Formo, Innovasjon Norge, prosjektleder

2.2 Tolkning og avgrensning av mandat

Innovasjon Norge har i supplerende oppdragsbrev for 2006 fra LMD fått følgende bestilling:

"påse at faglig møtearena "Inn på tunet" utarbeider en nasjonal handlingsplan og forslag til nasjonale tiltak for "Inn på tunet". Arbeidet skal legges fram innen 01.01.07. og godkjennes av avtale partene".

Fristen for fremlegging har senere blitt forskjøvet til 15.01.07.

I arbeidet er det foretatt en avgrensning mot "vanlige" besøksgårder, som mer tenderer mot reiseliv. Det samme gjelder "eventgårder" som har tilbud innen opplevelser, teambygging o.l. Jo mer man legger i begrepet og virkeområdet, jo større utfordring blir det å spisse planen og forslag til tiltak.

På www.innpaatonet.no gis følgende definisjon: *Tilrettelagte tilbud på gårdsbruk omfatter tilbud til alle aldersgrupper. Dette er i hovedsak tjenestetilbud som foregår i nært samarbeid med oppvekst/skole-, helse- og sosialsektor i kommunen.*

At "Inn på tunet-lignende" tiltak faller utenfor definisjonen av "Inn på tunet", betyr ikke at de ikke vil kunne få finansiering gjennom Innovasjon Norge.

Det er viktig å se alle gårdens ressurser når en vurderer potensial for Inn på tunet-aktiviteter. Dette medfører at Inn på tunet-satsingen naturlig også innebærer "Ut i skogen" – det vi si at skog- og utmarksressurser skal legges til grunn som en naturlig del av landbrukets ressurser i satsingen.

3 GÅRDEN SOM RESSURS FOR OPPLÆRINGS-, ARBEIDSTRENING-, HELSE OG SOSIALSEKTOREN

3.1 Om "Inn på tunet"

"Inn på tunet" ble innført som begrep og logo i 2001 av det nasjonale prosjektet for Inn på tunet. Bakgrunnen var behovet for en felles betegnelse for mangfoldet av tilbud som finnes for ulike brukergrupper og behovet for å gi tilbudet et navn som gikk ut over omsorgsbegrepet. Inn på TUNET som begrep er på vei til å bli innarbeidet, men det er fremdeles en rekke utfordringer i forhold til internasjonal samhandling hvor tilbudet fremdeles omtales som "Green Care", "Farms for schools" eller "Farming for health" i andre land. På www.umb.no/greencare er det utarbeidet en oversikt over internasjonale begreper innen dette feltet. Nettstedet www.innpaaturnet.no ble opprettet i forbindelse med det nasjonale prosjektet.

[Norsk senter for bygdeforskning](http://www.norskbygddeforskning.no) har gjennom tidligere forskning funnet ut at det er mellom 500 og 600 gårdsbruk som tilbyr ulike typer velferdstiltak (Fjeldavli og Meistad, 2004). Trendundersøkelse gjennomført i landbruket i regi av Norsk senter for bygdeforskning tyder imidlertid på at tallet må oppjusteres kraftig (Fjeldavli og Meistad, internt notat, 2004). Om lag 1500 gårdsbruk tilbyr Inn på tunet-tjenester i en eller annen form. Det er over dobbelt så mange som tidligere antatt.

Inn på tunet omfatter tilrettelagte, pedagogiske tilbud på gårdsbruk til alle aldersgrupper. Dette er i hovedsak tjenestetilbud som foregår i nært samarbeid med oppvekst/ skole-, helse/ sosial-, samt arbeids- og velferdssektorene. Bonden er direkte involvert i tilbudet, enten som leder, som utleier eller begge deler. Kjøperen av tjenestene er hovedsakelig kommunen, men kan også være stat og private aktører.

Inn på tunet representerer et mangfold av tilbud til ulike brukergrupper. For å lette arbeidet med å systematisere de ulike tilbudene, er begrepet Inn på tunet tenkt benyttet sammen med en beskrivelse av hva tilbudet går ut på, slik som undervisning, arbeidstrening eller dagtilbud. En naturlig inndeling og fremtidig navnetting vil kunne være:

Inn på tunet oppvekst – skole- og fritidstilbud og tilrettelagte tilbud for barn med spesielle behov, funksjonshemming eller adferdsproblemer. Innholdet i tilbudet formes av gårdens muligheter og av hva brukerne har behov for. De menneskene som bor på gården er svært viktige for tryggheten og stabiliteten ved/i tilbudet. Under Inn på tunet – oppvekst finnes ulike undergrupper:

- **Inn på tunet – allmennpedagogikk**
I de overordnede målene i den generelle læreplanen er store deler av målene knyttet til kunnskap og ferdigheter som med fordel kan tilegnes gjennom aktiviteter på gården og i skog og utmark knyttet til denne.
- **Inn på tunet – spesialpedagogikk (eller tilrettelagt pedagogikk)**
Tilrettelagt opplæringstilbud for barn og unge med spesielle behov.
- **Inn på tunet – fritid**
De vanligste tilbudene er skolefritidsordningen, tilbud i ferier og fritid og avlastning for fosterhjem og hjem i helger. Det tilbys opplevelser, aktiviteter og samvær med gården som ramme og utgangspunkt.

Inn på tunet arbeid

Et tilbud til arbeidssøkere med behov for arbeidstrening, atferding eller varig tilrettelagt arbeid. Tiltaksplasser på gård representerer et bidrag til mangfold og variasjon i spekteret av arbeidsmarkedstiltak. Å arbeide med dyr og planter, og i nærhet til natur, kan ha positiv effekt på fysisk og psykisk helse, livskvalitet og arbeidsevne.

Personer som trenger kontakt med nye miljøer for å lære nye ferdigheter og mestring kan ha nytte av å arbeide i landbruket. De praktiske arbeidsoppgavene i landbruket, enten det er på gården eller i skog og utmark, kan tilpasses den enkeltes funksjonsnivå og dagsform og danner utgangspunkt for meningsfulle aktiviteter.

Inn på tunet helse og rehabilitering

- **Inn på tunet - rus**
Personer som har eller står i fare for å utvikle rus- og avhengighetsproblem. I alle faser av problemutvikling kan aktivitetstilbud i forbindelse med skole, arbeid eller fritid være med på å gi mening, mestringsopplevelse, voksenkontakt og tilhørighet.
- **Inn på tunet – utviklingshemmede.**
Psykisk utviklingshemmede utgjør den største gruppen blant mennesker med funksjonshemninger som har et arbeids- og aktivitetstilbud på gård. Ikke alle finner seg til rette i de tradisjonelle tilbudene eller de har andre behov når det gjelder arbeid og aktivitet. For dem vil tilrettelagt arbeid i landbruket være et godt alternativ. Det finnes dagsenter som knytter til seg en gård som en del av egen virksomhet.
- **Inn på tunet - psykisk helse.**
Til denne gruppen tilbys dagtilbud med variert aktivitet uten arbeidspress, hvor det legges vekt på å gi rom for den enkelte til å utfolde seg i et miljø med mange typer gjøremål. Tilbudet på gården skal også bidra til struktur og sammenheng i tilværelsen og en opplevelse av sosialt fellesskap.
- **Inn på tunet - demens**
Et økende antall personer blir rammet av demens, noen mens de fremdeles er yrkesaktive og fysisk velfungerende. I dag er det svært få aktivitetstilbud tilpasset denne gruppen. Det medfører at mange blir sittende inaktive hjemme. Gjennom dagtilbud på gårdsbruk kan denne gruppen få tilbud om en mer aktiv hverdag, noe som kan være en viktig avlastning for pårørende. Internasjonalt er tilbud til demente særlig utbredt i Italia og Nederland (Hassink & van Dijk, 2006).

3.2 Virkemidler, virkemiddelapparatet og næringsorganisasjonen

For å lykkes med å etablere og utnytte Inn på tunet- tilbud er det nødvendig med både målrettede virkemidler og et godt og effektivt virkemiddelapparat. Det vil si aktører som kan veilede og utvikle området både i forhold til tilbydersiden og i forhold til etterspørselssiden.

Landbruks- og matdepartementet har, gjennom jordbruksavtalen, gitt tildelingsrammer for de fylkesvise BU-midlene og de sentrale BU-midlene. Midlene kan blant annet brukes til utvikling av Inn på tunet-tilbud. Prioritering og bruk av fylkesvise BU-midlene styres av de regionale næringsutviklingsstrategiene som FMLA har ansvaret for å utarbeide i samarbeid med de andre regionale utviklingsaktørene, deriblant IN. IN har ansvaret for å forvalte BU-midlene til bedriftsrettet støtte. De sentrale BU-midlene fordeles av avtalepartene etter saksforberedelse gjort av IN.

Det er tre hovedfinansierer av forskning og utvikling (FoU) innen landbrukssektoren:

- o Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter
- o Forskningsmidler over jordbruksavtalen
- o Utviklingsfondet for skogbruk
- o Skogtiltaksfondet
- o Norges forskningsråd

Hovedtyngden av forskningsmidlene blir kanalisert gjennom Norges forskningsråd hvor Statens landbruksforvaltning (SLF) har sekretariatet for de to førstnevnte. Norges forskningsråd har i sitt Arealprogram, forskning innen "grønn tjenesteproduksjon", et begrep som dekker Inn på tunet-tjenester.

Vi definerer virkemiddelaktørene i denne sammenheng, som de som har ansvaret for å følge opp bevilgningene som gis over LMDs budsjett. LMD har det overordnede ansvaret for bevilgninger som vedtas av Stortinget, det vil si midler over statsbudsjettet eller jordbruksavtalen. LMD utvikler politikkområder og deltar aktivt i gjennomføring av politikken.

FMLA er en viktig aktør i å utvikle næringsområdet Inn på tunet. Arbeidet omfatter alt fra utvikling av regionale næringsstrategier og oppfølging av den nasjonale landbrukspolitikken, til å veilede både de som tilbyr og de som etterspør tjenester. Gjennom uformelle fora som FMLA har etablert innen Inn på tunet, og gjennom deltagelse i ulike prosjekter, er FMLA en viktig bidragsyter i det nasjonale arbeidet med å utvikle Inn på tunet.

Innovasjon Norge forvalter virkemidlene som kan brukes til Inn på tunet- tiltak samtidig som de er ansvarlig for faglig møtarena Inn på tunet. De er nå også ansvarlig for å utarbeide og følge opp Handlingsplanene for Inn på tunet. Dette er viktige oppgaver som må gjøres i samarbeid med blant annet FMLA og LMD.

Norges forskningsråd og SLF er sentrale aktører i arbeidet med å forvalte forskningsmidlene og derfor viktige for utviklingen av Inn på tunet.

Næringsorganisasjonen i landbruket har en viktig rolle i arbeidet med å mobilisere bønder til å starte med Inn på tunet, og i arbeidet med utvikle Inn på tunet som et tilbud til ulike brukergrupper. Organisasjonen er en viktig samarbeidspart for Fylkesmannen og for Innovasjon Norge, og har et spesielt ansvar i å utvikle et kvalitetssikringssystem for Inn på tunet. Flere fylkesbondelag er jobber aktivt med nettverksbygging innenfor Inn på tunet, det er derfor viktig at organisasjonene deltar i arbeidet med å vurdere en mulig organisering av tilbyderne (se tiltak 5.1).

I arbeidet med å gjennomføre tiltakene i handlingsplanen for Inn på tunet vil alle de nevnte virkemiddelaktørene og næringsorganisasjonene være sentrale. Andre organisasjoner og aktører vil også ha roller i å utføre tiltakene i handlingsplanen.

3.3 Utviklingsarbeid

I Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling for perioden 2007-2009 "Ta landet i bruk", er Inn på tunet definert som eget strategiområde. Den overordnede strategien for landbruksrelatert næringsutvikling er "*Videreutvikle eksisterende og skape ny næringsvirksomhet med økt lønnsomhet, ved å ta i bruk mangfoldet av landbrukets menneskelige og materielle ressurser.*" Innenfor Inn på tunet legges følgende tre hovedstrategier til grunn:

1. Utvikling av lønnsomme, kvalitetssikrede og markedsrettede tjenester som tar i bruk landbrukets menneskelige og materielle ressurser.
2. Kvalitetssikring og kompetanseutvikling.
3. Alliansebygging, samarbeid og nettverk.

I oppdragsbrevet fra Landbruks- og matdepartementet for 2005 gis Innovasjon Norge i oppdrag å etablere faglige møtearenaer innen de nasjonale satsingsområdene i "Landbruk – mer enn landbruk". De faglige møtearenaene ble etablert i juni samme år, og hadde felles oppstartseminar med deltakelse fra toppledelsen både i Landbruks- og matdepartementet og Innovasjon Norge i september 2005.

Mandatet for de faglige møtearenaene er utarbeidet av Innovasjon Norge og Landbruks- og matdepartementet. Formålet med de faglige møtearenaene er å bidra til innovasjon og lønnsom nærings- og forretningsutvikling innen den enkelte – og mellom arenaenes verdikjeder og -nettverk. Arenaene har en rådgivende funksjon og skal formidle viktige problemstillinger og utfordringer innen næringen. Arenaene rapporterer til Innovasjon Norge.

Uavhengig av dette oppdraget hadde Innovasjon Norge og faglig møtearena planlagt et tilsvarende arbeid høsten 2006. I den anledning arrangerte Innovasjon Norge i samarbeid med Norges Bondelag og Kommunenes Sentralforbund en [nasjonal konferanse](#) i Stavanger 20. – 21. juni 2006. Tema for konferansen var "Grønn tjenesteproduksjon for økt livskvalitet - gården som ressurs for opplærings-, helse- og sosialsektoren". Ett mål med konferansen var å bringe de ulike leddene i verdikjeden sammen for å bidra til å videreutvikle "Inn på tunet" som tjeneste. Videre utarbeidet Norges Vel i 2005, på oppdrag fra Innovasjon Norge, et statusnotat for Inn på tunet.

Det er etablert en egen hjemmeside for Inn på tunet, www.innpaaturnet.no. Nettstedet formidler informasjon og kunnskap om Inn på tunet til både tilbydere av tjenesten og til kjøpere. Nettstedet skal også bidra til nettverksbygging. www.innpaaturnet.no driftes og eies av Norges Vel og er finansiert av IN/LMD.

Det er igangsatt et forprosjekt for å utvikle et kvalitetssikringssystem for IPT.

4 INNSATSOMRÅDER

Handlingsplanen er delt opp i 5 innsatsområder og bygget opp på følgende måte;

1. Etablering av samarbeid mellom gårdbruker og offentlig sektor
2. Forskning og dokumentasjon
3. Kvalitetssikring og kvalitetsutvikling
4. Kompetanseutvikling
5. Nettverk

For hvert innsatsområde er det i teksten gitt en kort bakgrunn med status, gjennomgang av utfordringer og konkretiserte tiltak.

4.1 Etablering av samarbeid mellom gårdbruker og offentlig sektor

Status

Inn på tunet har i flere år vært et satsingsområde og vært nevnt både i LMDs strategier for næringsutvikling (LMD 2005 og 2006) og i BU- rundskriv. I arbeidet med regionale næringsstrategier er også Inn på tunet et prioritert satsingsområde i flere fylker. Regionalt og lokalt samhandles det tverrfaglig om Inn på tunet. Det er variasjon mellom fylkene i hvor stor grad en har prioritert å sette av egne koordineringsressurser til Inn på tunet.

Mange gårdbrukere har preferanser i forhold til hvilke type tilbud de ønsker å etablere, ut fra kompetanse og interessefelt. Det er i mange tilfeller ikke så lett for kjøper og selger å finne hverandre. Dette skyldes at brukernes behovene kan være både varierte og sammensatte. Det finnes ingen god oversikt over hvem som tilbyr hva, og "konseptet" er kanskje ikke godt nok kjent og forankret hos kjøperne. I de fleste tilfellene har interesserte gårdbrukere selv søkt seg fram til samarbeidspartnere, og sørget for å få på plass nødvendige avtaler. Dette krever til dels langvarig og ressurskrevende innsats. Likevel er utfallet varierende og kan være veldig avhengig av enkeltpersoners engasjement og interesse for å få noe slikt på plass. Tilretteleggingsarbeidet på fylkesnivå består ved å markedsføre og skape kontakt med potensielle kjøpere av tjenester.

Det å komme i mål med salg av tjenester til det offentlige, er per i dag den største flaskehalsen for Inn på tunet satsingen. Dette gjelder både nyetableringer og videreføring av eksisterende tiltak. Dette begrunnes ofte med stram offentlig økonomi og harde prioriteringer, men også manglende kjennskap til Inn på tunet. Denne type tilbud som ligger på siden av egne tiltaksapparat, kan være tyngre å etablere og er mer sårbare for nedskjæringer.

Kommunene har som største kjøpergruppe behov for å øke sin kompetanse innen Inn på tunet. Kjøpergruppen (NAV, Fylkeskommunene, Helse-, sosial- og skolefaglig personale) trenger basisinformasjon om landbruket som arena. I 2002 ble det opprettet en arbeidsgruppe for kompetanseutvikling. I rapporten fra arbeidsgruppen (Kompetanseutvikling- Inn på Tunet, Uttalelse fra arbeidsgruppe, 2005), konkluderes det med å si at det er økt kjennskap til tilbudene - især ved å se dem i praksis- som er den beste form for kompetanseoverføring og informasjonsformidling. Studieturer og gårdsbesøk er en metode som brukes flittig av de mange prosjektlederne som arbeider med Inn på tunet i kommunene. Økt kunnskap om landbruket som livsform, menneskers behov for naturkontakt, dyreassistert terapi og innsikt i NaKuHel konseptet (Tellnes, 2002) vil være viktig elementer i en type basisopplæring for veilederapparatet og kjøpergruppen.

Norske fagpersoner som arbeider med Inn på tunet-relaterte problemstillinger i forskning, utviklingsarbeid, praksisfelt og forvaltning er medlemmer av et europeisk nettverk kalt "Farming for health". Nettverket er utviklet som en Community of Practice

(CoP)-modell der praktikere, private og offentlige tjenesteytere, utdanningspersonell og forskere samles i årlige workshops der kontakter, erfaringer, kunnskapsutvikling, kvalitetsarbeid og forskningsresultater utveksles på tvers av landegrensene. I 2006 ble det arrangert en workshop i Stavanger med delfinansiering fra Innovasjon Norge. Disse personene er sentrale ressurser i å formidle erfaringer og kunnskap om samarbeid mellom gårdbrukere og kjøpere/offentlige myndigheter.

Utfordringer innen etablering av samarbeid mellom gårdbruker og offentlig sektor

Nytteverdien av "Inn på tunet" må forankres i andre departementer og deres underliggende organer. For å få til dette er det nødvendig å tenke på utvikling av hele området. Det må blant annet arbeides med å få frem forskningsresultater av effekten av tiltak, kvalitetssikringstiltak og nettverksbygging. Samtidig er det spesielt viktig å spre erfaringer og forskningsresultater knyttet til Inn på tunet-tiltak. LMD bør derfor ta initiativ til et møte med andre departement og nasjonale bruker- eller pårørende-organisasjoner der området presenteres. Målet må være å gjøre sektormyndighetene kjent med Inn på tunet som viktige tilbud til sine målgrupper, samt legge til rette for at Inn på tunet kan drives innenfor rammene og regelverket for kjøp av ulike tiltak og tjenester i det offentlige.

Det er også viktig å legge til rette for samarbeid på fylkesnivå, herunder fylkesmannens ulike avdelinger, Fylkeskommunen, NAV fylkeskontor, helseforetakene (herunder distriktpsikiatriske sentre og rusbehandling) samt bruker- og pårørende-organisasjoner for å spre informasjon og samarbeide om utvikling av nye tilbud på tvers av fag, sektorer og forvaltningsnivå.

Kommunenes sentralforbund (KS) kan, som kommunenes interesseorganisasjon og som utviklingspartner som blant annet bistår KS kommunene, fylkeskommunene og bedriftene med å skape attraktive arbeidsplasser, bidra mer aktivt for å få til et godt samarbeid mellom det offentlige og landbruket.

Arbeids- og velferdsetatens og sosial- og helsetjenestenes bruk av Inn på tunet-tjenester må ivareta intensjonene i opptrappingsplanene for rusfeltet og psykisk helse både på kommunalt og spesialisthelsetjenestenivå. Planene må sees i sammenheng med samarbeidet mellom Kommunenes Sentralforbund og Helse- og omsorgsdepartementet om kvalitetsutvikling i de kommunale tjenestene, Regjeringens handlingsplan mot fattigdom (2006), Regjeringens handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen (2006), Nasjonal helseplan (St.prp 1, 2007) og NAV-reformen. Stortingsmelding om arbeid, velferd og inkludering (nr. 9, 2006-07) og mot sosial ulikhet i helse (2007) er også relevant for videreutvikling av grønne tjenester for bedre livskvalitet.

Forskrift om arbeidsmarkedstiltak:

<http://www.lovdato.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20011220-1544.html>

Arbeids- og velferdsetaten (NAV):

<http://www.nav.no/>

Prioriterte tiltak for innsatsområdet "Etablering av samarbeid mellom gårdbruker og offentlig sektor"

Tiltak	Ansvarlig
<p>1.1 LMD arrangerer et møte på politisk nivå m/embetsverk med Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Der inviteres det til samarbeid om - og forankring av Inn på tunet, i det bl a forskningsresultater, evalueringer, eksempler på samarbeid mellom kjøpere og næringsaktører med mer.</p>	LMD

1.2 Oppdatering og revisjon av "Veileder for utvikling og samarbeid mellom kommuner og gårdsbruk", herunder utvikling av avtalemaler.	IN/ FM
1.3 Opprette nasjonal koordinatorfunksjon for fylkesmannens avdelinger. Koordinatorfunksjonen legges til Fylkesmannen (FM)	SHDIR/LMD/ FM
1.4 Publisering av gode eksempler på vellykkete Inn på tunet-tiltak.	IN/Norges Vel/ FM
1.5 Tilbyderoversikt på www.innpaatonet.no . Oversikten må bl.a. ha spesifikasjoner for geografi og hvilke tilbud/målgrupper som er aktuelle.	IN/Norges Vel/ FM
1.6 Utvikle norsk Community of Practice og videreutvikle norsk deltakelse i internasjonalt samarbeid om CoP Farming for health	UMB

4.2 Forskning og dokumentasjon

Status

Det finnes mye god praktisk erfaring med ulike typer tjenester innen Inn på tunet. Tidlig ble det etterspurt evalueringer, og en rekke evalueringer av et begrenset og lokalt omfang finnes innen tjenestetilbud til psykiatriske pasienter, demente og barnehager (for eksempel Sørbrøden & Aubert, 1998; Sørbrøden et al., 2000; Sandefjord kommune, 2001). Det eksisterer også evalueringsrapporter fra Levande skule-prosjektet i Nord-Trøndelag (HiNT: Nergård & Verstad, 2004 a.b.), samt to hefter/bøker med resultater fra Levande Skule (2000).

Typer tiltak som tilbys og hvilken betydning dette har som tilleggsnæring for bønder er beskrevet i to norske og en tysk rapport (Bygdeforskning: Fjeldavli & Meistad, 2004; Høgskolen i Telemark: Hønsen, 2005; Lenhard, 1997). En bok med kapitler fra 14 land i Europa samt USA beskriver hvilke typer tiltak innen grønn omsorg som finnes i hvert land, samt hvilken forskningsaktivitet som foregår (Hassink & van Dijk, 2006). Meistad og Nyland (2005) beskriver arbeidsmarkedstiltak innen psykisk helse. En svensk rapport beskriver hvordan hagebruksterapi kan utformes (Abramsson & Tenngart, 2003). Forskning innebærer mer enn beskrivelser og evalueringer av tiltak. De siste årene er det kommet enkelte forskningsrapporter innen Inn på tunet, med analytisk forskning som søker å forklare hvorvidt tiltak har en positiv effekt og hvilke mekanismer som kan ligge bak. Stigsdotter & Grahn (2002) analyserer hvordan en hage kan ha en helsemessig effekt. Mallon (1994) analyserer terapeutiske psykologiske effekter av arbeid med ku. Det finnes omfattende dokumentasjon på hvordan selskapsdyr kan virke på menneskers fysiske og psykiske helse (Fine, 2000). Denne forskningen var utgangspunkt for arbeid ved UMB siden 2001 for å dokumentere effekter av terapi med husdyr overfor psykiatriske pasienter, og en doktoravhandling er nylig ferdig (Berget, 2006).

Det er etablert to europeiske vitenskapelige forskernettverk (såkalte COST Actions) med midler fra European Science Foundation for å samordne og videreutvikle forskning knyttet til Inn på tunet; "Forests, trees and human health and wellbeing" (COST, 2003) og "Green care in agriculture" (COST, 2006). Sistnevnte ledes fra UMB, og har følgende arbeidsgrupper: Helseeffekter av grønn omsorg, Økonomi innen grønn omsorg, og Politikk og organisasjonsutvikling innen grønn omsorg. Begge aksjoner har norske deltakere. COST forventer at land som er med på aksjonene har aktiv forskning på området.

Norges forskningsråd (2005) har inkludert forskning innen såkalt "grønn tjenesteproduksjon" i sitt Arealprogram. Ett stort forskningsprosjekt innen dyreassistert terapi og hagebruksterapi ble startet høsten 2006. Slik forskning bør også kunne finansieres via f.eks. helsefaglige eller pedagogiske forskningsprogrammer. I tillegg er

det interesse for å sette i gang helseøkonomisk og ressursøkonomisk forskning rundt Inn på tunet.

Alt dette taler for en markert intensivering av grundig forskning og dokumentasjon rundt Inn på tunet-tiltak. Innen gård-skolesamarbeid, for eksempel, settes årlig i gang et meget betydelig antall samarbeidsprosjekter, både gjennom UMBs etterutdanningskurs "Gården som pedagogisk ressurs" (eksempelvis 35-40 prosjektoppgaver med etablering bare høsten 2006) og på annet vis. Det er derfor et stort behov for kunnskapsutvikling nasjonalt på dette feltet. Inn på tunet gir et vidt spekter av tilbud. Dette krever omfattende, tverrfaglig forskning med internasjonalt samarbeid for å øke kvaliteten og samtidig markedsføre Norge som en foregangsnaasjon innen Inn på tunet.

Utfordringer innen forskning og dokumentasjon

Selv om det finnes enkelte evalueringsrapporter om tjenestetilbud innen Inn på tunet, samt spredt forskningsaktivitet i inn- og utland, er det et stort behov for forskningsbasert kunnskap. Slik forskning støter lett på metodiske problemer relatert til ustandardiserte tiltak og uensartede brukergrupper, noe som krever at forskningen må være grundig, teoribasert og ikke oppdelt i tilfeldige småprosjekter.

Det er behov for mulighetsanalyser av landbrukets ressurser for grønn tjenesteproduksjon/Inn på tunet-tiltak i et *vidt* perspektiv der alle ressurser knyttet til landbrukseiendommer tas med; fra skog- og utmarksressurser til kulturlandskap, jord og husdyr, bygninger, menneskelige ressurser etc.

Dokumentasjon av positive effekter er viktig for at dyreassistert terapi og hagebruksterapi og pedagogiske tiltak på gårdsbruk skal bli fullt ut legitime og aksepterte metoder, både hos helse-, sosial-, og utdanningsmyndighetene, og blant medisinsk og pedagogisk personell. Terapiformene det er snakk om er på en måte naturmedisin – men en type naturmedisin som kan forklares med tradisjonelle vitenskapelige metoder innen biologi og medisin. Der det ikke er terapi i egentlig forstand, kan det være tiltak som har terapeutisk effekt. Med forskning avdekker man nyanser. Forskningen viser ikke alltid positive effekter av for eksempel dyreassistert terapi. Mange studier viser null effekter. Noe av utfordringen i den videre forskningen er å avklare når og hvordan bruk av dyr virker, og når og hvorfor det av og til ikke virker. På den annen side, det finnes heller ikke medisiner som alltid virker på alle mennesker.

For alle typer Inn på tunet-tilbud er det viktig å avklare hvilke målgrupper tiltaket er mest egnet for, hvilken kartlegging av brukerens motivasjon for tiltaket som er nødvendig f.eks for å redusere andelen brukere som dropper ut, hvilken struktur og dimensjonering tiltaket skal gis (utforming av tiltaket, hyppighet og varighet), hvilke effekter som kan oppnås på psykisk og fysisk helse, arbeidsevne, mestring, læring og kognitive funksjoner, hvilken økonomisk verdsetting en kan gi grønne tjenestetilbud, samt hvilke helseøkonomiske virkninger Inn på tunet kan ha for kommuner og helseforetakene. Dette krever tverrvitenskapelig forskning innen en lang rekke disipliner som ulike landbruksfag (husdyrfag, plantefag, skogfag), psykiatri, folkehelsevitenskap, samfunnsmedisin, geriatri, helseøkonomi, ressursøkonomi, psykologi (klinisk, kognitiv og miljøpsykologi), ergoterapi, landskapsarkitektur, landskapsøkologi, pedagogikk og sosiologi.

Videre trengs tverrfaglig forskning på miljøfaktorer som ivaretar risikoutsatte gruppers behov for meningsfylt aktivitet, tilhørighet, nye relasjoner, voksenkontakt og kontakt med natur, dyr og planter. Flere forskningstemaer og fagdisipliner er antakelig aktuelle.

Prioriterte tiltak for innsatsområdet "forskning og dokumentasjon"

Tiltak	Ansvarlig
2.1 Utarbeide en rapport over forskningsbehov i tilknytning til Inn på tunet, med vekt på tverrfaglig og internasjonalt forskningssamarbeid	Norges forskningsråd
2.2 Implementere <i>Tiltak 1</i> i Forskningsrådets programmer og andre relevante kilder for forskning og evaluering, f.eks helse og rehabilitering og jordbruksavtalen (forskningsmidler over jordbruksavtalen).	Norges forskningsråd
2.3 Arbeide for at forskning i tilknytning til Inn på tunet inkluderes i helsefaglige, pedagogiske og økonomiske forskningsprogrammer	Norges forskningsråd, LMD og andre dep.

4.3 Kvalitetssikring og kvalitetsutvikling**Status**

Med økning av antallet Inn på tunet -gårder er det også et behov for ett felles system som gjør kvaliteten på tilbudet synlig og målbar. Det er behov for et system som synliggjør hva Inn på tunet tilbyr brukerne og samfunnet, samt hvordan en skal kunne måle dette.

Samarbeidet mellom bestiller og bonden kan utformes etter ulike modeller, hvor valg av samarbeidsmodell og underliggende avtaler regulerer ansvarsdelingen og krav til kvalitetssikringssystemer.

Kvalitetssikring av gården innbefatter to områder hvor man har ulike kvalitetssikringssystemer for å sikre at de ulike aspektene blir ivarettatt;

- det fysiske miljøet – sikkerhet på gården for bonde og bruker ivaretas gjennom systematisk sikkerhetsarbeid slik at man får oversikt over faremomenter
- læringsmiljøet eller arenaen - produktets eller tjenestens innhold og kvaliteten på dette.

Når bonden inngår avtaler med kjøper er det et grunnprinsipp at kjøper er ansvarlig for kvaliteten på tilbudet, men samtidig er gårdbruker, uavhengig av avtalen, underlagt en rekke lovverk som leverandør av tjenester. I forhold til arbeidsrettede tilbud som arrangeres i samarbeide med NAV, vil ansvarsdelingen avhenge av om bonden er direkteleverandør eller underleverandør til annen tjenesteyter.

I dag benytter gårdbrukere som driver matproduksjon i primærleddet Kvalitetssystem i landbruket (KSL) som kvalitetssikringssystem. I fremtiden kan dette også gjelde næringsdrivende som produserer ulike tjenester der gårdens ressurser utnyttes. KSL er et kvalitetssystem for matproduksjon, og dekker ikke tjenester som Inn på tunet eller produksjoner utover mat (for eksempel skog eller pelsdyr). KSL, herunder helse, miljø og sikkerhet kan med fordel brukes som grunnlag for andre aktiviteter/tjenestetilbud på gården når kvalitetssystem for disse skal bygges. Det viktigste i et slikt system vil være å ha et godt verktøy for risikovurdering.

Inn på tunet er prosessarbeid og utvikling av kvalitetssystem er prosessorientert. Alle gårder er unike og tilbyr ulike tjenester som krever lokal tilpassing. På samme måte som i andre bedrifter er det viktig med en inkluderende og bred prosess på arbeidsplassen slik at en får innarbeidet gode rutiner og prosedyrer. Dette er en prosess som både bør inkludere ansvarlig kjøper/kontrollinstans gjennom utarbeiding av kravspesifikasjon til produktet/tjenesten, og de som til daglig er involvert i driften av tiltaket; gårdbruker, assistenter, veiledere og brukere, gjennom utarbeiding av selve kvalitetssystemet.

IK (intern-kontroll)-forskriften gir pålegg om et system for intern-kontroll på gården. Dette skal ivareta ansattes og brukeres sikkerhet gjennom å sikre arbeidsmiljøet og produktet eller tjenesten som frambyes. Gårder som driver et tilbud innenfor Inn på tunet kommer inn under dette regelverket og skal dermed ha et system for HMS. Tilbyder av tjenestene må kunne dokumentere at aktiviteten skjer innenfor kravene som stilles.

Den enkelte tilbyder er pålagt å ha oversikt over hva som kreves av virksomheten i forhold til det regelverk som berører gården, både HMS-lovgivning og andre lover. Det er en lang rekke lover og forskrifter som kan inneholde elementer en IPT-tilbyder må være klar over. Per i dag finnes det ingen komplett oversikt.

Kvalitetssikringen av innhold i tilbudet må ligge i rutinene rundt den daglige omgangen med brukerne med innsynsmulighet for alle relevante parter. Gårdbrukere skal ikke gå inn i rollen som vernepleier, lærer, sosionom el.lign. så sant vedkommende ikke har en profesjonell bakgrunn fra et av de respektive områdene. Gårdbrukeren skal først og fremst fungere som arbeidsleder og tilrettelegger, mens fagfolkene fra den aktuelle etaten som kjøper tjenester hos gårdbrukeren, må stå ansvarlig for at brukerne/elevene får et faglig forsvarlig opplærings- eller omsorgstilbud. Like fullt vil kvaliteten på opplæringen eller i omsorgen for den enkelte bruker i stor grad stå og falle med gårdbrukerens engasjement, forståelse, kommunikasjonsevne med mer, det vi ofte omtaler som "bondens egnethet".

Skal man opprette et arbeidsmarkedstiltak på en gård, er det viktig å ha fokus på hva man ønsker å oppnå gjennom et slikt tiltak. I Bygdeforsknings gjennomgang (Meistad 2005) av Inn på tunet tjenester som arrangeres i samarbeid med NAV (tidligere Aetat) har følgende kvaliteter ved tilbudet blitt vektlagt:

- Gården som bedrift (overføringsverdi til ordinært arbeidsliv, fokus på det friske, opparbeiding av samordningskompetanse og mestringsopplevelser gjennom rutiner)
- Gården som miljø (terapeutiske effekter ved omgang med dyr og planter, godt med plass og flere arenaer, fysisk aktivitet og psykisk helse).
- Gårdbrukeren som arbeidsleder (kompetanse og arbeidserfaring, oppøving av ferdigheter og rollen som arbeidsleder).

I tillegg til de ovennevnte elementer vil det også være helt konkrete krav knyttet til de ulike arbeidsmarkedstiltakene. For å få en spredning av Inn på Tunet som tiltaksform vil det være avgjørende at gårdbrukeren kan dokumentere at kravene som stilles er oppfylt.

Utfordringer innen kvalitetssikring

I forbindelse med utfordringene innenfor kvalitetssikring er det gjennomført et forprosjekt på kvalitetssikring av Norges Bondelag og Norges Vel. Gjennom forprosjektet er det kartlagt og vurdert et utvalg kvalitetssystemer som i dag finnes innenfor landbruket og andre bransjer.

Når det gjelder det fysiske miljøet rundt et tilbud, bør det sees på mulighetene for at Inn på tunet aktører kan benytte KSL som et aktivt verktøy for kvalitetssikring av gårdsbruket i forhold til produksjonsprosesser og arbeidsmiljø. KSL vil kunne være et grunnleggende kvalitetssystem, i tillegg kommer kvalitetskrav fra de som kjøper tjenester. Det er viktig å merke seg at selv om dette er på plass, er det innhold og kvalitet i selve tilbudet og tilbyders egnethet som avgjør om det blir et godt tilbud. For å begrense antall kvalitetssystemer på gården vil det være hensiktsmessig å utvikle et system som bygger på KSL-systemet. Når poenget er å la brukerne møte "det virkelige livet" og "ekte utfordringer" på gården, vil det alltid være en viss risiko for uhell. Derfor må aktivitetene i tilbudet risikovurderes og det må gjøres tiltak for å sikre brukerne av tilbudet, blant annet gjennom å tilpasse tilbudet og dets fysiske omgivelser til den aktuelle brukerguppen..

Detaljnivå og juridisk gjennomgang av eksisterende avtaler, er per i dag varierende. Det er heller ikke avtalens omfang som til slutt avgjør hvordan oppfølging skjer i praksis. Den reelle status for hvordan kvalitetssikring gjennomføres i praksis, har vi ikke noe

kildemateriale på. Det eksisterer heller ingen oversikt over avvik eller noe stort datagrunnlag for å si noe om kvaliteten på dagens tiltak.

Læringsmiljøet utgjør en sentral del av tjenestens innhold. For å fremme bruk av Inn på tunet-tilbud, er det viktig at form og innhold på brukernes tilbud oppfyller kravene som er nedfelt i de ulike **kvalitetsstrategiene** fra de forskjellige sektorene som utgjør potensielle kjøpere som f.eks sosial- og helsesektoren og arbeidsmarkedsetaten. I kvalitetsstrategien for sosial- og helsetjenester; "Og bedre skal det bli..." har man valgt å gi kvalitetsbegrepet et konkret innhold som bygger på samfunnets føringer, som oppfyller lovverkets krav og hva som ut fra et faglig perspektiv gir best mulig tjenester til brukerne. For sosial- og helsetjenesten innebærer god kvalitet at tjenestene er trygge, virkningsfulle, involverer brukere og pårørende, utnytter ressursene på en god måte, sikrer rettferdig fordeling, og er preget av kontinuitet og samordning. Kvalitetsarbeidet må ta sikte på åpenhet om tilbudene og fokusere på arbeidet med kontinuerlig forbedring av tjenestene i samarbeid med brukere, pårørende, frivillige samarbeidspartnere og øvrig tjenesteapparat.

Prioriterte tiltak for innsatsområdet "kvalitetssikring"

Tiltak	Ansvarlig
3.1 Det må utvikles et nasjonalt verktøy for kvalitetssystemer som går på risikovurdering og sikkerhet og en del som går på tilbudets/tjenestens innhold.	Norges Bondelag/KS/IN/FM
3.2 Fremskaffe kunnskap om system for kvalitetssikring som er utviklet og etablert i Nederland.	IN
3.3 Videreutvikle kvalitetsarbeidet for Inn på tunet ut fra prinsippene i kvalitetsstrategien for sosial- og helsetjenestene; "Og bedre skal det bli... ". Dette innebærer at tjenestene er trygge, virkningsfulle, involverer brukere og pårørende, utnytter ressursene på en god måte, sikrer rettferdig fordeling, og er preget av kontinuitet og samordning.	Sosial og helsedirektoratet

4.4 Kompetanseutvikling

Status

Gårdbrukere som tilbyr Inn på tunet har variert bakgrunn og de gir tilbud innenfor mange fagområder. Flere ulike aktører / grupper er deltagere i verdikjeden og hver av gruppene møter ulike utfordringer som gjør at de har behov for å øke sin kunnskap eller kompetanse. De ulike gruppene er premissleverandørene, kjøperne/kundene, veilederapparatet både regionalt og lokalt og tilbyderne. Vi velger å legge hovedfokus på tilbyderne i vår behandling av kompetanseutvikling og formidling.

I 2004 ble det opprettet en nasjonal arbeidsgruppe med tanke på å kartlegge de ulike tilbudene som finnes innen kompetanseheving for aktører som arbeider med Inn på tunet. Det overordnede målet for arbeidsgruppen var å bidra til at de tjenestene som Inn på tunet gårdsbruk tilbyr, blir tilpasset brukerne og når målene som tjenesten har for brukerne. Det ble i denne sammenheng utarbeidet en oversikt over kompetansegivende kurs tilrettelagt spesielt med tanke på Inn på tunet. Arbeidsgruppen kartla også kurs som kan være aktuelle selv om de ikke er direkte rettet mot Inn på tunet- virksomhet.

Gårdbrukeren har som tilbyder av Inn på tunet-tjenester behov for ulike kunnskaper og kvaliteter. Både personlig egnethet, agronomikunnskaper og eventuelt annen kompetanse innen helse-, sosial- og undervisningsfag vil være nødvendig. Det kan variere hvilke av disse som har størst betydning i forhold til leveranse av en god tjeneste til brukerne. Arbeidsgruppen understreket viktigheten av å kunne se på alle sidene i sammenheng.

Noen tilbydere har selv utviklet ordninger hvor man hospiterer hos hverandre. Nettstedet www.innpaatonet.no skal ha funksjon som en nasjonal kompetansedatabase. Norges Vel er en sentral aktør som redaktør av dette nettstedet. De har tilegnet seg god kompetanse på blant annet samarbeidet skole-landbruk etter lang erfaring med skolebruket ved Hellerud.

Rapporten fra den nasjonale arbeidsgruppen viser en rekke kurs og studietilbud innen Inn på tunet både som fagutdanning innen den videregående skolen og ulike kurs utviklet i etter – og videreutdanningsformål fra i hovedsak UMB, men også andre høyskoler som f.eks Norges Idrettshøyskole, ulike regionale høyskoler og Universitetet i Stavanger.

Studiet "Gården som pedagogisk ressurs", i regi av UMB, har blitt knyttet til regionale utviklingsprosjekter i 6 fylker: Nord-Trøndelag, Rogaland, Oslo, Akershus, Troms og Nordland. Det er arrangert flere kurs i hvert fylke. Tre parallelle kurs er avsluttet i 2006, to nye parallelle kurs er igangsatt. I 2007 avholdes kurset også i Buskerud, Vestfold og Telemark. Den regionale interessen for opplæringstilbudet er økende, og kursstaben ved UMB har ikke kapasitet til å dekke etterspørselen. Kursene får særdeles positive evalueringer og oppleves som lett å gjennomføre i de involverte fylkene.

UMB vil fra høsten 2007 tilby et nytt 2-årig Mastergradsprogram i Folkehelsevitenskap, med undertittel Natur og miljø - helse og livskvalitet. Studiet gis i samarbeid med Høgskolen i Oslo. Målet med studieprogrammet er å gi studenter med bachelor-grad i sykepleie- eller helsefag kunnskap og handlingskompetanse innen folkehelsevitenskap for å arbeide såvel lokalt som sentralt med miljø-, natur- og kulturintervensjoner som kan ha betydning for helse og livskvalitet for ulike befolkningsgrupper. Studiet gir verdifull bakgrunnskompetanse for helsepersonell som skal samarbeide med bønder om Inn på tunet-tiltak, ikke minst innen kommunehelsetjenesten.

Kommunene har som største kjøpergruppe behov for å øke sin kompetanse innen Inn på tunet. Helse- og skolefaglig personale trenger basisinformasjon om landbruket som arena. Den nasjonale arbeidsgruppen for kompetanseutvikling konkluderer med å si at det er økt kjennskap til tilbudene - især ved å se dem i praksis- som er den beste form for kompetanseoverføring og informasjonsformidling. Studieturer og gårdsbesøk er en metode som brukes flittig av de mange prosjektlederne som arbeider med Inn på tunet i kommunene. Økt kunnskap om landbruket som livsform, menneskers behov for naturkontakt, dyreassistert terapi og innsikt i NaKuHel konseptet vil være viktig elementer i en type basisopplæring for veilederapparatet og kjøpergruppen.

Utfordringer innen kompetanseutvikling

Rapporten fra arbeidsgruppen trekker ikke frem spesielle utfordringer utover satsing på kompetanse som en viktig del av kvalitetssikring av Inn på tunet-tilbudene. Det vil utover dette være behov for en sterkere og koordinert nasjonal satsing på økt kompetanse i denne tilleggsnæringen.

Tilbyderne trenger økt kompetanse avhengig av hvilken type tjenesteproduksjon de ønsker å utvikle eller selger. Det er flere av tilbyderne som har utdanning innen helse eller pedagogikk, mens andre er landbruksutdannet. Dette gjør at det kan være en utfordring å peke på hvilke kompetansetilbud en bør utvikle.

Kompetansen som skal brukes i tilbudet på gården kan deles inn i to;

Gårdbrukerens kompetanse - som produsent og forvalter, som formidler av sine kunnskaper og ferdigheter og som medarbeider i forhold til terapi og/eller pedagogikk.

Terapeutens og pedagogens kompetanse - i forhold til det å nytte gården og gårdbrukerens potensiale i sitt arbeid med pasienter/klienter og elever.

Kompetansen vil være knyttet til det å se alle mulighetene gården har å tilby, herunder også skog, annen utmark og kyst. Det vil i alle tilfelle være fruktbart å knytte gårdbruker og terapeut/pedagog tettere sammen gjennom felles planlegging og tilrettelegging av

gårdens ressurser. I praksis viser det seg ofte at gård - terapi/pedagogikk har ulike begrepsverdener som må brytes ned før god kommunikasjon mellom "tilbyder" og "kjøper" oppstår. Dette krever samvær og tid skal tilbudene få den kvaliteten vi mener må til for at gården som terapi - og læringsarena skal få det omfang i samfunnet som vi arbeider for.

Mange gårdbrukere ønsker mer kompetanse i næringsutvikling mens andre trenger kunnskaper om salg og markedsføring som er elementer i tilbyderrollen.

I dag er det ofte kommunene som innehar rollen som førstelinjetjeneste for næringsutvikling. Her er man presset på ressurser og mange har nok med lovpålagte oppgaver. Entreprenørskap blir derfor nedprioritert av mange.

Veilederapparatet i landbruket både regionalt og lokalt trenger økt kompetanse om Inn på tunet som næring. Kommune har behov for ressurser for å styrke veiledning og oppfølging ut fra brukernes behov.

Prioriterte tiltak "kompetanseutvikling"

Tiltak	Ansvarlig
4.1 Ajourføre oversikt over kompetansegivende kurs og gjøre dem allmenn kjent.	IN
4.2 Avklare finansiering av brukerbetaling på kompetansegivende kurs.	IN
4.3 Arrangere Nasjonal konferanse med hovedtema skole i 2007.	FM
4.4 Gi utdanningstilbud på høgskole-/universitetsnivå for personell innen aktuelle kjøpergrupper av Inn på tunet-tjenester.	UMB

4.5 Nettverk

Status

Inn på tunet næringen framstår i dag som fragmentert uten felles nasjonalt talerør. Dette vanskeliggjør dialogen for å videreutvikle tilbudet og næringen med basis i markedets ønsker og krav.

I en håndfull fylker er det etablert nettverk (fagforum) av tilbydere, som bl.a. arbeider med kompetanseutvikling, avtaler og lignende. Fylkesmennenes landbruksavdelinger har vært og er viktige pådrivere og tilretteleggere i dette arbeidet, og virksomheten er i større eller mindre grad knyttet opp mot fylkeslagene til Norges Bondelag og Norsk bonde- og småbrukarlag.

I forbindelse med den nasjonale konferansen i Stavanger i juni 2006, ble det tatt initiativ til nasjonal organisering av tilbyderne. Det ble nedsatt en gruppe med mandat å utrede dette, og det er fremmet en søknad til Innovasjon Norge om midler til å utrede nasjonal organisering.

Tilbyderne etterlyser også videreutvikling et eget lukket medlemsområde på hjemmesiden www.innpaatonet.no med diskusjonsforum og mulighet for erfaringsutveksling.

Utfordringer innen nettverk

For å videreutvikle næringen, er det avgjørende viktig at næringen framstår med ett legitimt talerør. Dette gjelder både i forhold til medlemmer, offentlige myndigheter og generell informasjon om Inn på tunet.

Det er videre av avgjørende betydning for videreutviklingen at næringen selv er pådriver for – og har et eierskap til utviklingstiltak for næringen. Offentlige myndigheter, verken de som arbeider med næringsutvikling eller helsefaglig, kan eller bør ha denne rollen.

Nasjonal tilbyderorganisering vil nødvendigvis måtte kreve ressurser som næringen selv vanskelig kan forsvare, i alle fall i en etableringsperiode. For andre prioriterte områder, for eksempel innenfor bygdeturisme og småskala foredling av mat, er det brukt og brukes fortsatt betydelige offentlige midler til utvikling og drift.

Næringsutøverne mangler også en effektiv kanal for erfaringsutveksling.
www.innpaatonet.no bør enkelt kunne videreutvikles med denne funksjonen.

Prioriterte tiltak "nettverk"

Tiltak	Ansvarlig
5.1 Utrede nasjonal organisering.	Interimstyret
5.2 Videreutvikle tilbyderdelen/medlemsdelen på www.innpaatonet.no	Norges Vel / FM

5 REFERANSER

- Abramsson, K. & Tenngart, C. 2003. Grøn rehabilitering. Behov, forutsetninger og muligheter for en grøn rehabiliteringsmodell. LRF Sydos, Växjö. [PDF-fil](#)
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2006. Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Stortingsmelding nr. 9 (2006–2007) Arbeid, velferd og inkludering, 3. november 2006.
- Berget, B. 1988. Husdyr i terapi for mennesker med psykisk utviklingshemming. Hovedoppgave til cand.agric.-graden i etologi. Institutt for husdyrfag, Norges landbrukshøgskole, Ås.
- Berget, B., Braastad, B.O. 1989. Farm animals in therapy for mentally retarded persons, a pilot study. Abstracts, Vth International Conference on the Relationship Between Humans and Animals, Monaco 15.-18. November 1989 p.75.
- Berget, B. 2006. Animal-assisted therapy: effects on persons with psychiatric disorders working with farm animals. Philosophiae Doctor Thesis 2006: 20. Ås: Norwegian University of Life Sciences.
- COST Action E39. 2003. Memorandum of Understanding for the implementation of a European concerted research action designated as COST Action E39 "Forests, trees and human health and wellbeing". Technical Annex. COST Office, European Science Foundation, Brussels.
http://www.cost.esf.org/typo3conf/ext/bzb_securelink/pushFile.php?cuid=253&file=fileadmin/domain_files/FFP/Action_E39/mou/E39-e.pdf [PDF-fil](#)
- COST Action 866. 2006. Memorandum of Understanding for the implementation of a European concerted research action designated as COST Action 866 "Green care in agriculture". Technical Annex. COST Office, European Science Foundation, Brussels.
http://www.cost.esf.org/typo3conf/ext/bzb_securelink/pushFile.php?cuid=253&file=fileadmin/domain_files/ABFS/Action_866/mou/866-e.pdf [PDF-fil](#)
- Fine, A. (Ed.) 2000. Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice. Academic Press, San Diego CA. ISBN 0-12-256475-8
- Fjeldavli og Meistad (2004): Grønn omsorg og Inn på tunet. Frekvensrapport fra en spørreundersøkelse blant gårdbrukere , R-2/04, Norsk Senter for bygdeforskning, Trondheim
- Hassink, J., & van Dijk, M. 2006. Farming for health. Green care farming across Europe and the United States of America. Wageningen UR Frontis Series, Vol. 13, Springer, Dordrecht. http://library.wur.nl/frontis/farming_for_health
- Helse- og omsorgsdepartementet 2007. Nasjonal Helseplan. St.prp.nr.1(2006-2007) kap.6
- Helse- og omsorgsdepartementet 2007. Nasjonal Helseplan. St.prp.nr.1(2006-2007) kap. 7. Strategi mot sosial ulikhet i helse
- Hønsen, I. 2005. Grønn omsorg med husdyr i landbruket for mennesker med psykiske lidelser – sett fra bondens side. Mastergradsoppgave i Natur, helse og miljø, Høgskolen i Telemark, Bø.
- Landbruks- og Matdepartementet 2005. Landbruk –mer enn landbruk. Landbruks- og Matdepartementets strategi for næringsutvikling.
- Landbruks- og Matdepartementet 2006. Ta landet i bruk. Landbruks- og Matdepartementets strategi for næringsutvikling.
- Lenhard, J. Moevius, R. & Dabbert, S. 1997. Struktur und Organisationsformen von Therapie- und Betreuungseinrichtung in der Landwirtschaft - eine explorative Studie. Berliner Landwirtschaft 75: 459-485. ISSN 0005-9080
- Mallon, G.P. 1994. Cow as co-therapist: Utilization of farm animals as therapeutic aides with children in residential treatment. Child & Adolescent Social Work Journal, 11(6): 455-474
- Meistad og Fjeldavli (2004): Landbruksbaserte veldferdstjenester - tilleggsnæringer i vekst. Frekvensnotat fra undersøkelsen Trender i norsk landbruk 2004. Internt notat. Norsk senter for bygdeforskning.
- Meistad, T. & Nyland, R. 2005. Du må så før du høster – om arbeidsmarkedstiltak på gård for mennesker med psykiske lidelser. Rapport 2/05, Senter for bygdeforskning. ISSN 1503-2035

- Nergård, T. & Verstad, B. 2004a. Læring gir næring - næring gir læring?: gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag : evalueringsrapport nr 1. Rapport, Høgskolen i Nord-Trøndelag, nr. 16/2004.
- Nergård, T. & Verstad, B. 2004b. Læring gir næring - næring gir læring?: gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag : evalueringsrapport nr 2. Rapport, Høgskolen i Nord-Trøndelag, nr. 23/2004.
http://www.bygdeforskning.no/Publikasjoner_PDF/RAPPORT%2002.04.pdf PDF-fil
- Norges forskningsråd. 2005. Programplan. Areal- og naturbasert næringsutvikling – Arealprogrammet.
<http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?blobcol=urlvedleggfil&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobtable=Vedlegg&blobwhere=1113847755011&ssbinary=true>
- Norges Vel 2005. Statusnotat for Inn på tunet.
- Sandefjord kommune, 2001. Grønn omsorg – arbeidstrening i landbruket for mennesker med psykiske lidelser. Evalueringsrapport, mai 2001.
- Sosial og Helsedirektoratet 2004. Hvordan holde orden i eget hus - Internkontroll i sosial og helsetjenesten.
- Sosial og Helsedirektoratet 2006. Og bedre skal det bli, Nasjonal strategi for kvalitetsforbedring i sosial- og helsetjenesten.
- Stigsdotter, U. & Grahn, P. 2002. What makes a garden a healing garden? Journal of Therapeutic Horticulture 13, 60-69. [PDF-fil](#)
- Sørbrøden, Ø. & Aubert, S. 1998. Evaluering av BU-midlene 1998
- Sørbrøden, Ø., Lærum, E. & Lærum, K.T. 2000. Grønn omsorg i Vestfold. Tilrettelagt sysselsetting for mennesker med psykiske lidelser. En brukerorientert evaluering med fokus på personlig utvikling og livskvalitet, forbedringer - økonomiske analyser- videreutvikling.
- Tellnes, G. 2003. Samspillet natur – kultur – helse. Na-ku-hel konseptet i teori og praksis.

Utgitt av:
Landbruks- og matdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Departementenes servicesenter
www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Husk å oppgi publikasjonskode: M-0737 B

Forsidebilde: LMD

Trykk: Departementenes servicesenter - 03/2008 - 200